

Działania w zakresie ochrony zwierząt w Polsce okresu międzywojennego

Marta Jarosz

*Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, Biuro Dyrektora ds. Nauki,
32-083 Balice k. Krakowa*

Wzrost świadomości obywateli II Rzeczypospolitej, a także postęp w zakresie nauk przyrodniczych spowodował nasilenie działań i rozpoczęcie zorganizowanej ochrony zwierząt po pierwszej wojnie światowej. W 1920 r. reaktywowano Towarzystwo Ochrony Zwierząt, które swoją działalność na terenie zaboru rosyjskiego rozpoczęło w 1864 r. a od 1875 r. działało także w Krakowie. W 1925 r. założono Polską Ligę Ochrony Zwierząt. Potrzeba działań w zakresie ochrony zwierząt była inspiracją do założenia w 1926 r. Polskiej Ligi Przyjaciół Zwierząt w Warszawie, która obejmowała swoją działalnością cały kraj. Członkowie Ligi byli bardzo aktywni. Liga założyła znaną lecznicę zwierząt na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie oraz wydawała miesięcznik Świat Zwierząt.

W 1927 r. zlecono opracowanie projektu ustawy o ochronie zwierząt. Projekt ten powstał przy czynnym udziale wydelegowanych członków zarządu PLPZ z Komisją Kodyfikacyjną powołaną do jego utworzenia. Przedłożony Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Ministrowi Spraw Wewnętrznych projekt stał się podstawą rozporządzenia z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U., 1928, Nr 36, poz. 332). Rozporządzenie wprowadzało całkowity zakaz znęcania się nad zwierzętami, za złamanie którego groziły dotkliwe kary: areszt do 6 tygodni i/lub kara finansowa do 2 tys. zł. Co istotne, rozporządzenie wyznaczało dosyć szerokie granice pojęcia „znęcania się nad zwierzętami”, dzięki czemu chroniło zwierzęta w sposób wszechstronny. Za znęcanie się uznawało między innymi: używanie do pracy zwierząt chorych, rannych lub kulawych, bicie ich po głowie, brzuchu, dolnej części kończyn, bicie twardymi lub ostrymi przedmiotami, przeciążanie w pracy zwierząt

jucznych lub pociągowych, przewożenie zwierząt w warunkach powodujących ich cierpienie, złośliwe straszenie i drażnienie, używanie do doświadczeń powodujących śmierć, uszkodzenie ciała lub ból fizyczny (z wyjątkiem doświadczeń, które są konieczne do ważnych badań naukowych, dokonywanych przez osoby posiadające specjalne zezwolenie), a także wszelkie inne formy zadawania zwierzętom cierpienia bez odpowiednio ważnych powodów. Na Międzynarodowym Kongresie Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami, który odbył się w Wiedniu w dniach 12–17 maja 1929 r., polska ustawa o „Ochronie Zwierząt” uznana została za najbardziej humanitarną ze wszystkich ustaw w tej dziedzinie wydanych w innych państwach. Kongres na zakończenie obrad uchwalił wystąpić do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Ignacego Mościckiego depezę z wyrazami głębokiego uznania za wydanie tej ustawy, a przewodniczący Kongresu w pożegnalnym przemówieniu wyraził nadzieję, że inne narody pójdą w ślad za „...pięknym i wzniosłym przykładem, jaki im daje odrodzona Polska i jej można płacówka; Polska Liga Przyjaciół Zwierząt w Warszawie.”.

Drugim aktem prawnym, przygotowanym przy czynnym udziale Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami, była ustawa z dnia 17 kwietnia 1936 r. o uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach (Dz.U., 1936, Nr 29, poz. 237). W ustawie tej w artykułach 1 i 2 zapisano odpowiednio, że „Przy uboju w rzeźniach publicznych i prywatnych bydło rogate, świnie, owce, kozy, konie i inne zwierzęta ciepłokrwiste winny być ogłuszone lub w inny sposób pozbawione przytomności przed wykrwawieniem” oraz „Nie wolno wprowadzać zwierzęcia na miejsce uboju przed zupełnym ukończeniem przygotowań, potrzebnych do natychmiastowego uboju zwierzęcia”.

Z kolei w artykule 5 zapisano – „Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w drodze rozporządzenia w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych ustali odmienny sposób i warunki dokonywania uboju zwierząt do celów konsumpcyjnych tych grup ludności, których wyznaczenie wymaga stosowania przy uboju specjalnych zabiegów. Rozporządzenie to ograniczyło ilościowo ubój, dokonywany na powyższe cele, do faktycznych potrzeb wyżej wymienionych grup ludności i to w ten sposób, żeby cała ilość mięsa, pochodząca z tego uboju (części przednie i tylne), odpowiadała potrzebom konsumpcji odnośnych grup ludności oraz potrzebom eksportu tego rodzaju mięsa i jego przetworów”. W artykule 6 zapisano – „Kto wykracza przeciwko przepisom ustawy niniejszej lub wydanym na jej podstawie rozporządzeniom, podlega karze aresztu do trzech miesięcy lub karze grzywny do 3000 złotych lub obu karom łącznie”.

W 1928 r. Polska Liga Przyjaciół Zwierząt została przyłączona do Międzynarodowego Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami i Walki z Wiwisekcją z centralą w Paryżu. Polska Liga Przyjaciół Zwierząt angażowała się także wzorem Towarzystw Ochrony Zwierząt innych krajów w organizowanie Dnia Ochrony Zwierząt. W Warszawie 10 listopada 1929 r. uroczystości rozpoczęły się od pochodu ze zwierzętami. Zaproszeni na ten dzień właściciele koni i wozów wzięli udział w pochodzie z udekorowanymi dorożkami i wozami. Właściciele psów wzięli udział w pochodzie z psami na smyczy, a dzieci ze szkół i ochronek szły z chorągiewkami. W kawiarniach i restauracjach urządzono kwestę na potrzeby Ligi oraz utworzenia przez nią schroniska dla bezdomnych zwierząt.

Ochronę zwierząt propagowano również w artykułach prasowych. Maszewska-Knappe (1929) w artykule pt. „Ochrona ptaków a rolnictwo”, zamieszczonym w czasopiśmie *Drób Polski*, zwraca uwagę, że „...ochrona ptaków na całym globie ziemskim jest w stanie opłakanym, a okrutne i bezmyślne tępienie, zwłaszcza pewnych gatunków ptaków, pociągnęło za sobą w niektórych krajach zastraszający ich zanik i, co zatem idzie, poważne straty w rolnictwie.”. Autorka zwraca uwagę również na fakt, że w walce z okrucieństwem i bezmyślnością, które znamionują ogólny stosunek ludzi do zwierząt, często

można spotkać się z przesadami – „specjalnym przejawem ciemnoty umysłowej”. Dr Stanisław Koźmian-Reicher (1928) w swoim artykule „Miłość do zwierząt” stwierdza, że stosunek człowieka do zwierzęcia jest miernikiem kultury społeczeństwa tak samo, jak jest nim stosunek dorosłego do dziecka – „Etyczne obchodzenie się ze zwierzętami musi być wpajane od najmłodszej młodości dzieciom i tylko wtedy możemy być pewni, że wyrosną z nich obywatele szlachetni i moralni”. „...Dręczenie zwierząt przeistacza człowieka w manekin bez serca i uczyniwszy go nieczułym, złośliwym i bezczelnym, wreszcie szalonym wprowadzi na szafot”. Dlatego należy dbać o rozwój duszy dzieci poprzez wszczepianie im zasady miłości do zwierząt.

Szczególną pozycję zajmowały gołębie pocztowe, które mimo wynalezienia telegrafu w połowie XIX w. i radia na początku XX w. nadal pełniły funkcję przenoszenia informacji. W okresie I wojny światowej gołąb był jednym z podstawowych środków łączności we wszystkich armiach konfliktu. W Polsce z powodu zarekwirowania przez okupantów i nakazu wojskowego, według którego wszystkie gołębie pocztowe miały być wybite w ciągu 48 godzin, aby nie można było przesyłać nimi informacji szpiegowskich, hodowla gołębi pocztowych zanikła i w czasie wojny bolszewickiej w latach 1918–1920 nie były one wykorzystywane przez polską armię. Jednak już po zakończeniu wojny rozpoczęto systematyczną pracę nad przywróceniem hodowli i rozwojem treningu gołębi w kraju. Zaczęły powstawać Towarzystwa Hodowców Gołębi Pocztowych. Szybki rozwój hodowli gołębi pocztowych nastąpił po przyłączeniu do Polski Górnego Śląska, gdzie hodowcy posiadali znakomity dorobek w tym zakresie i świetne wyniki w treningu tych ptaków. W 1924 r. powstała z inicjatywy Ministerstwa Spraw Wojskowych centralna instytucja dla reprezentowania spraw gołębiarstwa pocztowego pod nazwą Centralny Związek Hodowców Gołębi Pocztowych w Polsce z siedzibą w Katowicach, potem przeniesiony do Warszawy i przemianowany na Zjednoczenie Polskich Stowarzyszeń Hodowców Gołębi Pocztowych. Ministerstwo Spraw Wojskowych jednocześnie zabezpieczało ochronę prawną i opiekę innych władz, wydając cały szereg zarządzeń w celu ochrony gołębi pocztowych przed kradzieżą i wywozem za granicę. W kwietniu 1925 r. weszła w życie ustawa regulująca

warunki hodowli gołębi pocztowych, a w 1927 r. wydano Rozporządzenie Ministrów: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości z dnia 17 listopada „w sprawie wykonania ustawy z dnia 2 kwietnia 1925 r. O gołębiach pocztowych” (Dz.U. Nr 103, poz. 899). Minister miał możliwość zabronić hodowli lub używania do lotów na niektórych terenach. Handel gołębiami był ściśle regulowany, sprzedaż i kupno musiały być zgłaszane do odpowiednich organów administracji państwowej. Obostrzenia dotyczyły również wywozu i przywozu ptaków z zagranicy. Obowiązywał także zakaz tępienia gołębi pocztowych, w tym zakaz urządzania wszelkich pułapek lub sideł niebezpiecznych dla ruchu i lotu gołębi pocztowych oraz zakaz utrzymywania ruchomych klatek na gołębnikach. Dowodem na to, z jak dużym zaufaniem odnosiły się naczelne władze wojskowe do prywatnych hodowli gołębi pocztowych niech będzie fakt przyjęcia przez Marszałka Józefa Piłsudskiego protektoratu nad Zjednoczeniem Polskich Stowarzyszeń Hodowców Gołębi Pocztowych, a tym samym nad całą hodowlą gołębi pocztowych w Polsce.

Teoretyczne fundamenty prawnej ochrony gatunkowej zostały opracowane przez Jana Gwalberta Pawlikowskiego. Wskazał on, że chodzi o ochronę ze względów pozagospodarczych, omówił różne sposoby ochrony i stopnie intensywności, podkreślił znaczenie pośrednich metod w postaci ochrony miejsc bytowania zwierząt z gatunków chronionych, zwrócił wreszcie uwa-

gę na to, że bardzo ważną rzeczą jest należyte unormowanie sankcji karnych, gdyż niskie kary nie odstraszą, a ponieważ ocena szkodliwości czynu przez sędziów nie jest wysoka, wyrokują łagodniejsze kary (Radecki, 1997).

W okresie międzywojennym powołano pierwsze instytucje państwowe, które miały zająć się ochroną środowiska w sposób planowy w oparciu o wiedzę naukową. Podstawy obejmowania poszczególnych gatunków zwierząt ochroną w Polsce stworzyła pierwsza polska ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody (Dz.U., 1934, Nr 31, poz. 274), uchwalona przez naczelny organ ochrony przyrody, jakim wówczas był Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w wyniku działań Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Na podstawie tej ustawy wprowadzono zarządzeniami ochronę: żółwia błotnego w 1935 r. i żubra w 1938 r.

Duchowym ojcem ruchu ochrony przyrody, którego prace stały się podstawą uchwalonej wspomnianej wyżej ustawy o ochronie przyrody był Jan Gwalbert Pawlikowski. Jego słowa: „*Idea ochrony przyrody poczyną się tam dopiero, gdzie chroniący nie czyni tego ani dla celów materialnych, ani dla związanej z tworem przyrody obcej mu jako takiemu, historycznej czy innej pamiątkowej wartości, ale dla przyrody samej, dla upodobania w niej, dla odnalezionych w niej wartości idealnych...*” – powstały niemal 100 lat temu i nie straciły nic ze swojej aktualności, prowokując do dyskusji i często gorzkiej refleksji (Pawlikowski, 2013).

Literatura

- Koźmian-Reicher S. (1928). Miłość do zwierząt. Polski Drób, VII, 2: 29–30.
- Maszewska-Knappe J. (1929). Ochrona ptaków a rolnictwo. Drób Polski, 15: 217–219.
- Pawlikowski J.G. (2013). Kultura a natura. Stowarzyszenie Obywatele Obywatelom, 150 ss.
- Radecki W. (1997). Szczególne formy ochrony przyrody. Prawo ochrony przyrody. J. Sommer (komentarz, red.), Wrocław, 137 ss.
- Rozporządzenie Ministrów: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości z dnia 17 listopada 1927, „W sprawie wykonania ustawy z dnia 2 kwietnia 1925. O gołębiach pocztowych” (Dz.U., 1927, Nr 103, poz. 899).
- Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody (Dz. U., 1934, Nr 31, poz. 274).
- Ustawa z dnia 17 kwietnia 1936 r. o uboju zwierząt gospodarskich w rzeźniach (Dz.U., 1936, Nr 29, poz. 237).

ACTIVITIES AIMED AT CONSERVATION OF ANIMALS IN INTERWAR POLAND

Summary

The growing social awareness in the Second Republic of Poland as well as the advances in natural sciences increased efforts aimed at organized conservation of animals after the First World War. During the interwar period, the first state institutions were established to pursue environmental protection in a methodical way based on scientific knowledge. The draft act on protection of animals, submitted to the Ministry of Agriculture and Agrarian Reform and to the Minister of the Interior, formed the basis of a decree of 22 March 1928 concerning animal protection (Journal of Laws 1928 No 36, item 332). The decree introduced a complete ban on abuse of animals, and those violating this prohibition faced the threat of strict penalties. The foundations for protecting individual species of animals in Poland were laid by the first Polish act of 10 March 1934 on environmental conservation (Journal of Laws 1934 No. 31, item 274), adopted by the supreme environmental conservation body, namely the Minister of Religious Denominations and Public Education as a result of the activities of the State Council for Environmental Conservation.

A special position was held by homing pigeons, which despite the invention of the telegraph in the mid-19th century and of the radio in the early 20th century continued to carry information. During the First World War, pigeons were one of the basic means of communication for all the armies in conflict. In Poland the breeding of homing pigeons was discontinued following the requisition by the occupiers and the military order according to which all the homing pigeons were to be killed in 48 hours to prevent them from carrying espionage information. As a result, homing pigeons were not used by the Polish army during the Bolshevik war of 1918-1920. However, after the war, systematic work was begun to restore the breeding and development of pigeon training in the country. The great confidence of the Supreme Military Authorities in private farms of homing pigeons is shown by the fact that Marshal Józef Piłsudski established a protectorate over the Union of Polish Associations of Homing Pigeon Breeders and thus over the entire breeding of homing pigeons in Poland.

Key words: interwar Poland, environmental protection, animal conservation, homing pigeons

Fot. www.fronda.pl, D. Dobrowolska